

„MINŐSÉGET VISZÜNK MAGUNKKAL”

Beszélgetés Hatos Pállal

A Balassi Intézet célja az országkép alakítása, a magyarság jó hírének eljuttatása a nemzetek közösségébe. A jelenleg 19 külföldi magyar intézetet működtető hálózat reprezentálja és közvetíti a magyarországi kultúra színvonalas képviselőit, bemutatja őket az adott ország, város megfelelő fórumain. Az elmúlt évben a Balassi Intézet egységes arculatot kapott, elindította a könyvszakmai Publishing Hungary, a diaszpórákat megcélzó Reconnect Hungary, valamint a felsőoktatási mobilitást elősegítő Campus Hungary programot. A jövő évi tervekről, a kulturális diplomácia sajátos működéséről, a közép-európai és az ázsiai nyitásról a Balassi Intézet főigazgatóját, Hatos Pált kérdeztük.

– *A Publishing Hungary program évi 100 millió forint támogatást kapott arra, hogy Magyarország a Balassi Intézet és a külföldi magyar intézetek szervezésében évi 10–12 nemzetközi könyvvásáron vegyen részt 2014–ig. 2012-ben Magyarország a lipcsei, a párizsi, a londoni, a szentpétervári és a prágai, frankfurti, göteborgi, belgrádi, helsinki, bécsi, marosvásárhelyi, szófiai könyvvásáron vett részt. Hogyan értékeli ezt a sűrű évet, miért fontos jelen lenni ezeken a vásárokon?*

– A Publishing Hungary program célja, hogy minél több mérvadó nemzetközi könyvvásáron megjelenjen a magyar könyvkultúra. Mi számít mérvadónak? Egyrészt az, ami szakmai, kiadói szempontból annak számít, mint például a frankfurti vásár vagy éppen a göteborgi könyvszemle, ahol a Publishing Hungary révén idén először volt szervezett magyar jelenlét. Természetesen ide tartoznak a nagy nyugat-európai vásárok, mint a párizsi és a londoni. De ezen kívül számunkra nagyon fontos az ún. Köztes-Európa nagy térsége, Közép- és Dél-Európától kiindulva, mint Szófia és Belgrád, egészen az északi Helsinkig. Ennek a térségnek az országai történelemben, kultúrában, mentalitásban és az írói társadalom jellegét tekintve is sok hasonlóságot mutatnak, és itt ha-

gyományosan jelen volt egyfajta tudás, ismeret a magyar irodalomról. Ezt azonban generációról generációra újra kell pozicionálni. Az 1999-es sikeres frankfurti bemutatkozás és 2002-ben Kertész Imre Nobel-díja olyan lökést eredményezett, hogy úgy érezzük, bizonyos konjunktúrája van a magyar irodalomnak, amit vonzó, attraktív megjelenésekkel kell továbbfejlesztenünk.

Belgrád és Szófia ahhoz a tág értelemben vett Duna-völgyi kultúrkörhöz tartozik, ahol Magyarország még mindig egyfajta referenciaszerepet képvisel. Belgrád aspirál a balkáni kulturális központ címére. A majd' 150 ezer látogatót vonzó belgrádi nemzetközi könyvvásárt idén Szécsi Noémi személyében magyar író nyitotta meg, s a szerb kulturális miniszter üdvözölte azt, hogy Belgrádban magyar kulturális intézet fog létesülni a közeljövőben. Ez öt-tíz éve elképzelhetetlen lett volna. A bolgár-magyar viszony hagyományosan jó. Kevésbé ismerjük a bolgárokat, ezért meglepő lehet az ottani magyarbarátság, ami konkrét számokban is kifejeződik. A szófiai könyvvásárra 24 magyar tematikájú kötet jelent meg, amiből 12 vers- és prózafordítás egy olyan országban, ahol a lakosságszám 7,6 milliós, a szófiai rádió leghallgatottabb késő-délutáni sávjában pedig egyórás beszélgetést szerveztek a kortárs magyar irodalom helyzetéről, Magyarország kultúrdiplomáciai céljairól.

– *A Publishing Hungary programon, a könyvvásárokon való jelenlétén túl milyen más módon alapozható még meg a reputációnk?*

– Szisztematikus áttekintés helyett hadd soroljak néhány példát. A kulturális diplomácia része az is, hogy Bécsben a Collegium Hungaricum reprezentatív helyen áll és működteti a Pilvax kávézót, így a közelben dolgozó hivatalnokok munka után leülhetnek és megihatnak egy pohár magyar vörösbort. A berlini Collegium Hungaricum évente megszervezi a Cinema Total programot, amely közép-európai filmfinanszírozási kérdésekben biztosít egyfajta networkinget, a magyar filmes itt találkozhat például a román, szerb filmesekkel. És tere van a leghagyományosabb dolgoknak is. Lengyelországban második éve rendezik meg az ún. Magyar Kavalkádot, ami a Mesterségek Ünnepehez hasonlít. 2011-ben Varsó nagyon élő, lüktető belvárosában 70 ezren vettek részt ezen. Amerikában a világ egyik legnagyobb kulturális rendezvényén Magyarország 2013-ban díszvendég lesz, bemutatathatja, hogyan él, épül be az autentikus népi kultúra a kortársba, mindezt egy-másfél millió ember előtt a washingtoni múzeumokat, kutatóintézeteket összefogó Smithsonian Intézet Folk Life fesztiválján, amely a Capitolium és a

Lincoln-emlékmű közötti közel két kilométeres területet, az ún. National Mallt foglalja el minden év június végén, a július 4-e előtti turisztikai csúcsidejében. Ráadásul olyan médiaelérhetőségünk lesz, amit megfizetni képtelenség lenne.

– *A Balassi Intézet nemcsak szakmai rendezvényeket támogat, hanem közvetítő, kapcsolatépítő szerepe is van. Miben tér el a kulturális diplomácia feladata, célja a nagykövetségektől?*

– Végső számvetésben mi Magyarország érdekeit képviseljük, és nem művészeti intézmény vagy múzeum vagyunk. A kulturális diplomácia szempontjából a kultúra jó értelemben vett instrumentum, azaz eszköz. A kultúra autonómiáját tiszteletben tartó kulturális diplomácia külpolitikai érdekeket szolgál, de az ún. *public diplomacy* sokkal szélesebb, kevésbé meghatározott keretei között. Amikor a határok le voltak zárva, és egy levelet háromszor bontottak fel, mire elért a címzettjéhez, a kulturális diplomácia más szerepet látott el, sokszor az egyedüli csatornája volt a nemzetek közötti kommunikációnak. Most bizonyos értelemben egy a sok kommunikációs csatorna közül.

Mindez nem változtat azon, hogy másként kell dolgoznunk, mint a gazdasági diplomáciának, a nagykövetségeknek. A kulturális diplomácia a magyar állam hivatalos intézményeként nem képvisel mást, mint amit a magyar külpolitikai stratégia, de ezt eltérő módszerrel, nyelvezettel teszi. Sőt, egy olyan kis ország esetében, mint a miénk, a kulturális diplomáciának relatíve nagyobb szerepe jut. Mi nem vadászgépekkel, luxusautómárkákkal vagy éppen olajjal, esetleg pálmafás tengerparttal tudjuk megalapozni az országunk jó hírét, hanem az új dolgokra figyelmes és érzékeny kulturális teljesítményünkkel. Ami mindig a „minőség forradalmának” a hírnöke.

– *Melyik eszközt tartja a legfontosabbnak az országkép reprezentálása szempontjából?*

– Régebben a kulturális intézetek egyfajta kirakatként működtek az adott főváros reprezentatív utcáján, terén. Időről időre meghirdettek egy kiállítást, koncertet, beszélgetést. Mára a kultúrák közvetítés módszere, egész kontextusa megváltozott, csak Budapesten minden este húsz-harminc olyan eseményt tartanak, amelyek különböző rétegeket, ízléseket megszólítva színvonalas kulturális kirakatként működnek. A Publishing Hungary program lényege éppen ezért az, hogy kilépjen a hagyományos kulturális menedzsment sémáiból, és eljusson a csomó-

pontokba, hogy a magyar kultúra jelen legyen az adott város, ország fontos, nagy híradásnak, figyelemnek kitett eseményein.

– *A júliusi Balassi nyílt napon is utaltak arra, hogy bővítik a külföldi magyar intézetek hálózatát Ázsia felé, céljuk, hogy intézetet nyissanak Pekingben. Miért kiemelten fontos a kulturális diplomáciának a kínai főváros?*

– Az ázsiai nyitásnak Peking megkerülhetetlen állomása. Kína az elmúlt két évtizedben a világ egyik szuperhatalma lett. Nyilvánvalóan nincs túl nagy politikai érdekük abban, hogy jobban megismerjék a magyar kultúrát, de egyfajta rokonságot éreznek velünk a magyarság keleti eredete miatt – függetlenül attól, mi igaz ebből és mi nem. Kimutatható náluk a Petőfi-kultusz. És még fontosabb, hogy mi nem voltunk ott a modern Kína identitását meghatározó frusztrációs időszakban, amikor az európai nagyhatalmak előnytelen szerződéseket, fegyarmati sorsot kényszerítettek rájuk és a térség nemzeteire. A kolonizációs múlt hiánya miatt tiszta lappal indulhatunk. 2011-ben, amikor itt járt az akkori kínai miniszterelnök, született egy kölcsönös szándéknyilatkozat a pekingi magyar intézet és a budapesti kínai intézet nyitásáról, ami már önmagában nagy kulturális diplomáciai győzelem volt, hiszen sok-sok ország kíséreltezik ezzel. Azóta már véglegesítés előtt áll a kulturális diplomáciai egyezmény, amely konkrétan megalapozza az intézetet. Később nyitnunk kell a távolabbi tartományok felé is a pekingi testvérvárosokon keresztül, mert ott még inkább ránk irányulhat a figyelem, hiszen a főváros kompetitív környezetében mindenki jelen van, vidéken azonban nem.

– *Az ázsiai nyitás mellett érezhetően nyomatékosabb jelenlétet szeretnének Közép-Európában is.*

– Nagyon fontos nekünk Közép-Európa, Varsó, Pozsony és Prága, és hogy ezt a gondolatot megalapozzuk, mindennapi gyakorlatlá tegyük, tovább nyitunk a régióban: a belgrádi után a zágrábi intézet nyitásának előkészületein is dolgozunk.

– *A nyugat-európai intézetek számára mi jelenti a legnagyobb változást az utóbbi évtizedben?*

– Sok dolgot említhetnék a kulturális finanszírozás változó rendszereitől a digitalizáció hatalmáig. Hadd említsek egyetlen folyamatot, a növekvő mobilitást. Brüsszelben és Londonban például uniós csatlakozásunk óta nagy létszámú fiatal magyar közösség jött létre. Ha

diaszpóráról beszélünk, elsősorban már nem az '56-osokra kell gondolni, hanem húsz-harmincéves fiatalokra, akik szerencsét próbálnak, akik családot alapítanak, akik tisztségeket vállalnak, vállalatokhoz kerülnek ki. Akik fiatalon mentek ki és vágnak, várnak arra, hogy a közösségi identitást erősítő támogatást kapjanak. Ez Brüsszelben és Londonban egyre fontosabb tevékenységünk. A kultúráközvetítés révén megmutatjuk magunkat az amerikai, a cseh vagy a finn kultúrának, ezen kívül egyre több magyarra találunk ott, akiket meg kell szólítanunk.

– *Egyes vélemények szerint a magyar kultúrdiplomáciának elég lenne egy-egy menedzseriroda, nem kellene a költséges intézetek. Vizsgálják esetleg, hogyan lehetne optimalizálni a 19 intézet működését?*

– Nem vagyok dogmatikus, azt gondolom, nincsen olyan szabály, amihez minden körülmények között alkalmazkodni kellene. New Yorkban irodaszerű működésre tértünk át. Ennek a módszernek az az előnye, hogy szinte rávezeti a kulturális diplomatákat arra, hogy az adott város, ország ütőereit célozzák meg, ahelyett, hogy a falak közé menekülnének. Hiszen a magyar közösségi programokat el lehet vinni az ottani Magyar Házba, amit a magyar diaszpóra szervezetei tartanak fenn, a New York-i kulturális, tudományos vagy oktatási életet megszólító programokat viszont az egyetemekre, vezető galériákba stb. kell szervezni. Idén ősszel például az Iliad Galériával közösen szerveztük az új tervezői generáció designjait felvonultató Zsolnay-kiállítást. Ugyanakkor a házszzerű működésnek is megvan a létjogosultsága ott, ahol ennek hagyománya, megfelelő kontextusa van. A berlini Collegium Hungaricum gyökeret eresztett az európai fontosságának nagyon is tudatára ébredt avantgárd, progresszív német fővárosban, azaz nemcsak magyar házként, hanem berlini kulturális intézményként is számon tartják. Ez többek között azért lehetséges, mert itt az intézet egy multifunkcionális házban működik. Hasonló logika miatt prosperál a Római Magyar Akadémia is az olasz főváros szívében, a Falconieri-palotában, amely nem melleleg Magyarország legértékesebb külföldi ingatlana.

– *A fiatalok becsatornázása koncepciónálisan is jelen van a Balassi Intézet programjaiban. Kritikát is kaptak például amiatt, hogy nem eléggé híres írókat visznek a könyvtársárokra. Miért ilyen fontosak a fiatalok a kulturális diplomácia számára?*

– A Balassi Intézetnek egyfajta inkubátor-szerepe is van: azt gondoljuk, a befutott alkotók mellett azokat is támogatnunk kell, akiből a követ-

ező évtizedekben válnak nemzetközileg elismert művészek. A fiatalok, az új szereplők, az új közönség felé való nyitás ezért a könyvszakmai, az oktatási és a reprezentációs programokon is hangsúlyos. Ez persze mindenképpen több munkát igényel, mert az ismert nevekre könnyebb népszerű, látogatott programot építeni. De azzal, hogy minőséget viszünk magunkkal, megalapozzuk a bizalmat, és utána az újabb dolgokat is jobban fogadják. Van ebben kockázat, de azért vagyunk, hogy ezt vállaljuk.